

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

АФАНАСЕНКО МАРИНА ВАЛЕРІЇВНА

УДК [336.71:005.585](043.3)

**РЕЙТИНГОВА ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ ТА ЇХ
ПІДРОЗДІЛІВ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному економічному університеті
Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий керівник –

кандидат економічних наук, доцент
Чмутова Ірина Миколаївна,
Харківський національний економічний
університет,
доцент кафедри банківської справи.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор,
заслужений економіст України
Внукова Наталія Миколаївна,
Харківський національний економічний
університет,
завідувач кафедри управління фінансовими
послугами

кандидат економічних наук, доцент
Котковський Володимир Станіславович,
Криворізький економічний інститут
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
завідувач кафедри банківської справи.

Захист відбудеться «19» квітня 2012 року р. о 13.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.055.02 у Харківському національному економічному університеті за адресою: 61166, м. Харків, пров. Інженерний, 1а, ауд. 606.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного економічного університету за адресою: 61166, м. Харків, пров. Інженерний, 1а.

Автореферат розісланий «19» березня 2012 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

С. Ю. Гончарова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Банківська система України функціонує в умовах фінансової нестабільності, надлишкової ліквідності та подолання наслідків фінансової кризи. В таких обставинах найбільшу увагу фінансові менеджменти банків повинні приділяти своєчасному та повному оцінюванню діяльності банків, що дозволить виявити та усунути негативні явища в їх роботі. Однак для здійснення такого оцінювання необхідним є контролювання значної кількості факторів, показників та індикаторів ефективності діяльності банків одночасно, що ускладнює та уповільнює процес управління їх діяльністю. Для розв'язання проблеми 2004 року Кабінет Міністрів України було прийняв Концепцію про створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб'єктів господарювання, що визначає необхідність проведення оцінки діяльності банків на основі рейтингу, який включає всі необхідні показники їх діяльності. Рейтинги мають значний потенціал щодо їх застосування в діяльності банків, оскільки дають змогу визначити ефективність як банків у цілому, так і їх структурних підрозділів, окремих працівників та операцій. Таким чином, з метою зниження складності реалізації функцій управління діяльністю банку та удосконалення його функціонування доцільним є застосування комплексних оцінок на основі рейтингів.

Дослідження різних аспектів управління діяльністю банків та застосування рейтингових оцінок у діяльності банків подані в напрацюваннях таких зарубіжних вчених, як Р. Бенкер, Д. Ван Девентер, Л. Дрейк, Л. Дуканіч, Д. Жу, А. Каманхо, А. Кармінський, В. Кромонів, В. Купер, М. Месер, Д. Параді, Е. Родс, Т. Совлати, Ч. Тапієро, А. Тимченко, Д. Трайп, Г. Фетисов, А. Чарнз, О. Ширинська, О. Шнек. Серед українських вчених названі питання розглядали В. Батковський, А. Бєлий, О. Богатов, В. Вітлінський, Н. Внукова, А. Герасимович, І. Гумен, І. Д'яконова, О. Козьменко, Ю. Лисенко, А. Мадих, Р. Михайлюк, О. Набок, Р. Набок, В. Петренко, В. Скобелєв та ін.

Дослідження цих вчених дали можливість сформулювати підходи до визначення сутності рейтингів, формування рейтингових методик, визначення моделей комплексної оцінки, розробки практичних рекомендацій за результатами рейтингування. Згідно з Концепцією про створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб'єктів господарювання, для використання рейтингів у діяльності банків необхідним є подальший розвиток теоретичних положень та методичного забезпечення процесу рейтингової оцінки діяльності банків. У зв'язку з цим необхідно сформулювати методичний підхід до рейтингування структурних підрозділів банку, таких як філії та відділення, який є недостатньо розробленим і стримує впровадження рейтингових оцінок у процес ухвалення рішень з управління банками та їх підрозділами. Недостатній розвиток зазначених питань та їх актуальність для сучасної банківської діяльності зумовили вибір теми дисертації, її мету, перелік та зміст задач.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану наукових досліджень Харківського національного економічного університету. В основу дисертації покладено

теоретико-методичні та практичні розробки, що є частиною досліджень науково-дослідницької роботи на теми: «Забезпечення фінансової стабільності економічних агентів на етапі структурних трансформацій» (номер державної реєстрації 0109U005002), за якою підготовлено розділ «Узагальнююча оцінка діяльності банків на основі рейтингу»; «Формування системи ризик-менеджменту банку на етапі глобалізації фінансових відносин» (номер державної реєстрації 0108U010230), за якою автором розроблено розділи «Сутність та класифікація банківських ризиків», «Аналіз фінансової стійкості ВАТ «Мегабанк», «Рейтингова оцінка діяльності банку як інструмент аналізу сильних та слабких сторін в процесі ризик-менеджменту».

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток теоретичних положень і методичного забезпечення та розробка практичних рекомендацій з рейтингової оцінки діяльності банків та їх підрозділів з урахуванням фінансового стану.

Відповідно до зазначеної мети в дисертації було поставлено такі задачі:

уточнити сутність поняття «рейтинг», узагальнити категоріальний апарат рейтингової діяльності;

обґрунтувати необхідність використання рейтингових оцінок у діяльності банку, узагальнити основні положення рейтингової оцінки діяльності банків, уточнити їх зміст, види та принципи;

узагальнити методики формування рейтингу банків та виявити їх переваги та недоліки;

визначити стан банківської системи України, уточнити перелік основних показників оцінки фінансового стану банку та удосконалити процедуру класифікації банків;

узагальнити методичні підходи до рейтингової оцінки діяльності підрозділів банків;

розробити методичний підхід до рейтингової оцінки банків та практичні рекомендації на основі результатів розрахунку підсумкового рейтингу банків України;

обґрунтувати й розробити методичний підхід до рейтингової оцінки підрозділів банків та методичне забезпечення ухвалення рішень для подальшого розвитку їх діяльності.

Об'єктом дослідження є процес оцінки діяльності банків та їх підрозділів, якими є філіали та відділення банків.

Предметом дослідження стали теоретичні положення та методичні підходи до рейтингової оцінки діяльності банків та їх підрозділів.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дисертації є фундаментальні положення економічної теорії та теорії фінансового менеджменту. Для досягнення визначеної мети в роботі було використано загальнонаукові і спеціальні методи дослідження: *структурно-логічний аналіз* – для визначення взаємозв'язків між основними поняттями дослідження та його етапами; *морфологічний аналіз та морфологічна декомпозиція* – для визначення сутності поняття «рейтинг», *функціональний аналіз* – для визначення ролі рейтингів у процесі діяльності банку, *аналіз та синтез* – для формування переліку показників оцінки фінансового стану банку та складу вхідних і вихідних змінних для моделей

рейтингової оцінки діяльності банку та його підрозділів; *таксономічний аналіз* – для розрахунку узагальнюючого показника фінансового стану банків; *кластерний аналіз* – для здійснення класифікації банків за рівнем фінансового стану та загальним розміром активів; *дискримінантний аналіз* – для перевірки стійкості отриманих у процесі кластерного аналізу груп банків та виправлення розбіжностей класифікації; *оболонковий аналіз даних (DEA – Data Envelopment Analysis)* – для формування рейтингу банків України та їх структурних підрозділів.

Інформаційною базою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем комплексної оцінки діяльності банків, нормативні документи, офіційні статистичні звіти, дані фінансової звітності банків України, дані управлінського обліку банків Харківського регіону України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретичних положень та розробленні методичного забезпечення рейтингової оцінки діяльності банків та їх підрозділів. Результати дослідження, що містять наукову новизну та виносяться на захист, полягають у такому:

удосконалено:

методичний підхід до рейтингової оцінки підрозділів банку особливістю якого є використання оптимізаційної моделі за вхідними параметрами оцінки: загальна кількість працівників, операційні витрати, рівень задоволення споживачів якістю обслуговування та вихідними параметрами: загальний обсяг кредитів та загальний обсяг депозитів за звітний період, що дозволяє порівняти витрати праці та капіталу підрозділу з обсягом здійснених у ньому операцій та визначити такий розмір вхідних показників, який дозволить підрозділу бути на межі ефективності;

методичне забезпечення ухвалення рішень щодо подальшого розвитку діяльності підрозділів банку на основі чотирьохквadrантної матриці, побудованої за запропонованим показником ефективності підрозділу та рівнем його прибутковості із зазначенням їх граничних значень, що підвищує обґрунтованість управлінських рішень;

методичний підхід до рейтингової оцінки банків, що на відміну від існуючих передбачає їх оцінювання за оптимізаційною моделлю з такими вхідними показниками, як загальний обсяг депозитів банку, основних засобів та операційних витрат, та вихідними параметрами, що включають обсяги кредитного портфелю, інвестиційного портфелю, величину процентних доходів та непроцентних доходів. Отримані рейтингові оцінки уможливають ухвалення управлінських рішень з вибору потенційних партнерів, інвестування коштів, створення позитивного іміджу банку та коригування вхідних показників діяльності з метою підвищення його ефективності;

процедуру класифікації банків, відмінність якої полягає в коригуванні існуючої класифікації Національного банку України за загальним розміром активів на запропонований автором інтегральний показник фінансового стану банку, що включає групи показників достатності капіталу, ліквідності, ділової активності, дохідності та прибутковості;

дістали подальшого розвитку:

визначення поняття «рейтинг», відмінність якого полягає в його розумінні як комплексної порівняльної оцінки діяльності економічної системи з метою ухвалення

управлінських рішень, що базується на даних фінансової звітності та експертних оцінках. Особливістю поданого визначення є використання рейтингів у процесі ухвалення рішень.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що запропоновані в дисертації теоретичні та методичні положення доведені до рівня конкретних рекомендацій, що дозволяють: здійснювати порівняльну оцінку банківських установ України для пошуку потенційних партнерів, аналізу конкурентів та позиціонування банків на фінансовому ринку; формувати рейтинг відділень банку та коригувати основні показники їх діяльності; оперативно здійснювати пошук шляхів підвищення ефективності діяльності як банківської установи в цілому, так і її структурних підрозділів. Запропоновані науково-практичні розробки можуть бути використані власниками та менеджерами банківських установ, інвесторами, державними наглядовими органами та споживачами фінансових послуг.

Результати дисертаційної роботи щодо впровадження методичного підходу до рейтингової оцінки діяльності підрозділів банку на основі оптимізаційної моделі із запропонованими вхідними та вихідними показниками були використані в роботі ТОВ «Каліта-Фінанс» (довідка № 7 від 30.11.2009 р.).

Запропоновані рекомендації з рейтингового оцінювання банків України та їх структурних підрозділів посередницьким підходом та виробничим підходом з використанням методу оболонкового аналізу даних використовуються в роботі АТ «ПриватБанк» (довідка №17 від 05.09.2011).

Пропозиції щодо впровадження в систему показників рейтингового оцінювання відділень банку показника ступеня задоволеності клієнтів якістю обслуговування на відділенні використовуються в діяльності АТ «БрокБізнесбанк» (довідка №5 від 11.09.2011).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, висновки і пропозиції, винесені на захист, отримано автором особисто та опубліковані в наукових виданнях. Внесок автора в роботи, виконані у співавторстві, наведено у списку опублікованих праць на тему дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та практичні результати дисертаційного дослідження було оприлюднено на III Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансова система України: проблеми та перспективи розвитку» (м. Київ, 16 листопада 2009 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Розвиток системи довіри та захисту прав споживачів фінансових послуг», присвяченій 80-річчю Харківського національного економічного університету (м. Харків, 30 вересня 2010 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Антикризові аспекти регулювання економіки» (м. Харків 2-4 грудня 2010 р.), II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні проблеми фінансового моніторингу» (м. Харків 2 червня 2011 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Нові глобальні виклики для економіки України та країн світу: перспективи вирішення» (м. Львів, 23-24 вересня 2011 р.).

Публікації. Положення наукової новизни, пропозиції та висновки дисертації опубліковано в 10 наукових роботах загальним обсягом 4,44 ум.-друк. арк., з яких

особисто здобувачеві належить 3,89 ум.-друк. арк., зокрема: 5 статей у наукових фахових виданнях, 5 тез та матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертацію викладено на 212 сторінках машинописного тексту. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 160 найменувань на 16 сторінках, 5 додатків на 33 сторінках. Матеріали дисертації проілюстровано 7 рисунками та 38 таблицями, з них 6 таблиць становлять 8 повних сторінок. Обсяг основного тексту дисертації складає 155 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету, об'єкт та предмет дослідження, його завдання, відображено наукову новизну та практичне значення, наведено дані щодо апробації одержаних результатів та їх опублікування.

У першому розділі «Теоретичні аспекти оцінки діяльності банків та їх підрозділів на основі рейтингів» уточнено сутність поняття «рейтинг», узагальнено категоріальний апарат рейтингової діяльності; обґрунтовано необхідність використання рейтингу в діяльності банку, узагальнено основні положення рейтингової оцінки діяльності банків, уточнено їх зміст, види та принципи; проаналізовано методики формування рейтингу банків, виявлено їх переваги та недоліки.

Для вдосконалення підходів до рейтингової оцінки діяльності банків та їх підрозділів проаналізовано сутність терміна «рейтинг». На основі огляду наукових напрацювань вітчизняних та зарубіжних вчених та морфологічного аналізу встановлено, що для визначення поняття «рейтинг» використовується десять різних понять: оцінка, характеристика, система, показник, метод, встановлення, процес, розподілення, інструмент та прогноз, що свідчить про те, що на даний момент визначення рейтингу є не досить чітким. Проведена морфологічна декомпозиція дозволила більш докладно проаналізувати визначення рейтингу за такими ознаками як сутнісна складова поняття, його інформаційна база, сфера застосування.

На основі отриманої інформації запропоновано визначати рейтинг як комплексну порівняльну оцінку діяльності економічної системи з метою ухвалення управлінських рішень, що базується на даних фінансової звітності та експертних оцінках. У цьому визначенні підкреслюється спрямованість рейтингу на управлінський процес та його спроможність охоплювати всі аспекти діяльності об'єкта. Встановлено категоріальний апарат рейтингової діяльності, який включає: рейтинг, рейтингову оцінку, об'єкт рейтингування, суб'єкт рейтингування, рейтингову шкалу та методику рейтингування.

Для визначення необхідності застосування рейтингів у діяльності банку досліджено роль рейтингу в здійсненні кожної з функцій управління, що дало змогу підтвердити необхідність рейтингових оцінок для процесу ухвалення рішень, в якому рейтинг може використовуватись для планування, організації, мотивації та контролю в банку.

Проаналізовано вітчизняний та зарубіжний досвід застосування рейтингових оцінок у діяльності банків, що дозволило визначити переваги та недоліки

рейтингування. Серед переваг використання рейтингових оцінок в діяльності банку визначено такі: зменшення часу та витрат на процес ухвалення рішень, підвищення об'єктивності управлінського процесу, висока швидкість проведення оцінки. Також встановлено недоліки, що стримують впровадження рейтингових оцінок у діяльність банків: закритість інформації про склад більшості рейтингових методик, недостатня обґрунтованість вибору показників рейтингової оцінки, обмеженість, неповнота інформаційної бази та нездатність своєчасно виявити погіршення фінансової стійкості банків. З урахуванням визначених переваг та недоліків сформульовано принципи рейтингової оцінки діяльності банків та їх підрозділів, що є необхідними для успішної реалізації цього процесу: принцип об'єктивності, прозорості, достовірності, обґрунтованості та цілеспрямованості.

Під час дослідження встановлено, що рейтингова оцінка в банку налічує два основні напрямки – зовнішній та внутрішній. Зовнішня рейтингова оцінка діяльності банку передбачає визначення рейтингу банку у порівняно з його конкурентами та партнерами, що дає можливість оцінити середовище функціонування банку та створити або підтримати його імідж. Внутрішня рейтингова оцінка діяльності банку являє собою комплексну оцінку діяльності підрозділів банку на основі їх рейтингування, результати якого призначені для внутрішнього використання керівництвом банку та застосування для ухвалення рішень з подальшого розвитку підрозділів і мотивації працівників.

Дослідження сутності рейтингів, їх видів та технології формування дозволило виявити, що якість процесу комплексної оцінки залежить від вибору певної рейтингової методики. З метою визначення найбільш ефективних методик для процесу оцінки діяльності банків проаналізовано 9 існуючих вітчизняних та зарубіжних методик формування рейтингів. Визначено, що аналізовані методики мають суттєві розбіжності у складі та кількості показників, що призводить до присвоєння різних рейтингів установам, які однаково працюють. Основними позитивними рисами методик було визначено такі: відносна простота розрахунків, можливість дистанційного оцінювання, оцінка значної кількості напрямків діяльності банків. Встановлено, що основними недоліками аналізованих методик є: суб'єктивність та недоцільність встановлення коригувальних ваг показників, недостатньо комплексний характер оцінки, надмірне використання суджень експертів у процесі оцінки та проведення розрахунків тільки на основі фінансових коефіцієнтів. Названі недоліки було визначено з метою їх недопущення в процесі розробки елементів рейтингової оцінки діяльності банків та їх підрозділів.

У другому розділі «Аналіз та розробка елементів рейтингової оцінки діяльності банків та їх підрозділів» визначено стан банківської системи України, розроблено методичне забезпечення формування рейтингу банків на основі сформованої системи показників фінансового стану банку, здійснено класифікацію банків України та перевірено отримані групи на стійкість та правильність формування, узагальнено методичні підходи вітчизняних банків до рейтингування їх структурних підрозділів.

З метою розробки елементів рейтингової оцінки діяльності банків та їх підрозділів проаналізовано розвиток банківської системи України з 2003 по 2011 рік. Встановлено, що протягом останніх років підвищився рівень проблемних

активів значної кількості банків, що призвело до застосування НБУ процедури їх ліквідації. Також проведено аналіз основних показників діяльності банків України: капіталу, прибутку, активів та зобов'язань. У результаті розрахунку статистичних характеристик та аналізу особливостей розподілів кожного з показників доведено неоднорідність банківської системи України. З огляду на це рейтингування вітчизняних банків не може здійснюватись за всією сукупністю банків, а потребує її розподілення на однорідні групи.

Для проведення групування банків було обрано багатовимірну класифікацію, оскільки групування тільки за одним критерієм не може характеризувати фінансовий стан кожного банку. Як класифікаційні ознаки в роботі обрано загальний обсяг активів, що є необхідним для врахування розміру банківських установ, та інтегральний показник, який відображає фінансовий стан банку.

Для визначення переліку показників, що формуватимуть інтегральний показник фінансового стану, здійснено порівняльний аналіз складу вітчизняних та зарубіжних рейтингових методик. Результати аналізу дозволили запропонувати такі групи показників: достатності капіталу (показник достатності капіталу, коефіцієнт захищеності капіталу, рівень лівериджу), ліквідності (коефіцієнт миттєвої ліквідності, генеральний коефіцієнт ліквідності), ділової активності (коефіцієнт працездатності активів, рівень проблемних кредитів) та доходності і прибутковості (прибутковість капіталу, прибутковість активів, коефіцієнт фондової капіталізації прибутку, співвідношення доходів та витрат).

Особливість системи показників полягає в тому, що вона дозволяє оцінити як надійність банків, так і результати їх діяльності, оскільки належний рівень надійності не є запорукою отримання достатнього рівня прибутку. Відібрані показники було розраховано для кожного банку України, на основі чого таксономічним методом побудовано інтегральний показник фінансового стану. Розрахунок класифікаційних ознак дозволив розробити процедуру класифікації банків методом k-середніх, застосувати її та отримати чотири групи банків, кожна з яких характеризується певним рівнем фінансового стану та обсягами активів. Отримана класифікація відрізняється від класифікації НБУ іншою кількістю та характеристикою банків у кластерах (табл. 1).

Як видно з табл. 1, найбільшою за чисельністю групою банків за запропонованою класифікацією є третя група банків, в той час як за класифікацією НБУ найбільшою є четверта група.

За результатами запропонованої класифікації в четверту групу увійшли банки, що характеризуються низьким рівнем фінансового стану, деякі з них знаходяться під загрозою банкрутства та за останній рік мали тимчасову адміністрацію. У четверту групу увійшли банки різні за розміром, як банк «Володимирський», що є найменшим банком в Україні за розміром активів, так і банк «Родовід», що на 23 позиції за цим критерієм. Це також демонструє відмінність від класифікації НБУ та підтверджує необхідність проведення багатовимірної класифікації, оскільки рівень окремого показника не може свідчити про надійність та стійкість банку.

З метою перевірки сформованих груп на правильність формування та стійкість (за процедурою класифікації), проведено дискримінантний аналіз. Класифікаційна матриця продемонструвала існування відхилень класифікації, проведеної методом k-

середніх. Розрахунок відстаней Махаланобіса та апостеріорних імовірностей дозволив виправити розбіжності та завершити процедуру класифікації. Проведена класифікація є основою здійснення рейтингової оцінки банківських систем, що включають у себе значну кількість різних за розміром банків.

Таблиця 1

Сформовані групи банків на основі запропонованої процедури класифікації

Критерій порівняння	Групи банків за класифікацією автора				Групи банків за класифікацією НБУ			
	1	2	3	4	1	2	3	4
Кількість банків у групі	8	32	109	26	17	22	21	116
Середнє значення загального обсягу активів по групі, млн грн	60591	7040	2168	2048	38931	7972	2974	823
Середнє значення інтегрального показника фінансового стану	0,689	0,71	0,67	0,52	0,68	0,67	0,66	0,65

Для визначення елементів рейтингової оцінки діяльності підрозділів банку було проаналізовано методики рейтингування відділень трьох банків України, що входять до складу десятки найбільших. З метою визначення слабких та сильних сторін методик, розраховано рейтинг відділень АТ «Брокбізнесбанк» Харківського регіону за кожною з них. У результаті розрахунків встановлено, що дані методики є зручними у використанні, дозволяють порівнювати результати діяльності відділень, окремих підрозділів, а в деяких випадках – окремих працівників, що дає можливість ухвалювати на основі рейтингів управлінські рішення. Однак жодна з методик не відображає ефективність використання ресурсів у відділенні та їх достатність для проведення встановленого головним банком обсягу операцій, що було враховано для формування методичного підходу до рейтингової оцінки підрозділів банку.

У третьому розділі «Удосконалення методичних підходів до рейтингової оцінки банків та їх підрозділів» розроблено методичний підхід до рейтингової оцінки банків та практичні рекомендації на основі результатів розрахунку підсумкового рейтингу всіх банків України; обґрунтовано і розроблено методичний підхід до рейтингової оцінки підрозділів банків та методичне забезпечення ухвалення рішень щодо подальшого розвитку їх діяльності.

Доведено, що для ефективного використання рейтингів у діяльності банку формування рейтингу має здійснюватись на основі такого методу, що дає можливість рейтингу бути не тільки інструментом оцінки, а й інструментом управління. У результаті аналізу вітчизняних та зарубіжних досліджень встановлено, що таким методом рейтингування є оболонковий аналіз даних (DEA), який останніми роками широко використовується багатьма країнами світу саме в банківській діяльності, оскільки дозволяє провести оцінку діяльності банку за інтегральним показником ефективності, що характеризує якість використання вхідних ресурсів банку на формування вихідних параметрів. Під вхідними змінними

розуміються фінансові ресурси, що необхідні банку для його діяльності та витрати, що пов'язані з їх акумулюванням. Вихідні параметри характеризують фінансові послуги, надані банком, та доходи, що були отримані банком у результаті надання цих послуг. Метод дозволяє знайти межу ефективності для групи об'єктів, бали ефективності для кожного об'єкта групи та кількість одиниць, на яку необхідно зменшити або збільшити вхідні або вихідні показники для досягнення об'єктом власної точки ефективності.

Для визначення типу DEA моделі та підходу був проведений аналіз досліджень зарубіжних вчених з 2000 по 2011 рік, що застосовували цей метод для оцінки банків таких країн світу, як: Австралія, Болгарія, Бразилія, Гонконг, Греція, Індія, Канада, Кіпр, Німеччина, Нова Зеландія, Португалія, Російська Федерація, Словаччина, США, Таїланд, Туреччина, Чехія та ін.

У результаті аналізу запропоновано для визначення рейтингової оцінки діяльності банку використовувати ССР-модель, орієнтовану на вхід, що мінімізує вхідні змінні, які характеризують наявні ресурси та витрати банку. Модель має такий вигляд:

$$\min_{\theta, \lambda} \theta$$

з обмеженнями:

$$\begin{cases} \theta x_i - X\lambda \geq 0, \\ Y\lambda \geq y_i \\ \lambda \geq 0, \end{cases}$$

де θ – показник ефективності, x_i – вектор вхідних змінних i -го об'єкта; X – вектор вхідних змінних; λ – вектор констант, що являє собою вагові значення показників; Y – вектор вихідних змінних; y_i – вектор вихідних змінних i -го об'єкта.

Банк або підрозділ банку вважається ефективно працюючим за умови, що розраховане значення його θ дорівнює 1. Якщо $\theta < 1$ – об'єкт не є ефективним. Така модель може використовуватись як для оцінки банку та його конкурентів, так і для рейтингування підрозділів, проте для кожного з цих напрямків рейтингової оцінки банку застосовуються різні підходи методу оболонкового аналізу даних.

Для оцінки діяльності банку порівняно з його партнерами та конкурентами більш доцільно використовувати посередницький підхід, що передбачає: банки є фінансовими посередниками, які акумулюють депозити та позикові кошти в одних клієнтів та позичають їх у формі кредитів чи інших активів іншим клієнтам з метою отримання прибутку. Всі види коштів, що акумулює банк, та витрати, що пов'язані з цим процесом, приймаються за вхідні змінні. Вихідними змінними є всі види коштів, що були надані клієнтам.

З метою відбору вхідних та вихідних змінних для ССР-моделі був проведений порівняльний аналіз показників, що використовувалися в роботах зарубіжних учених для формування рейтингів банківських установ на основі ССР-моделей. Запропоновано використовувати такий перелік вхідних змінних: загальний обсяг

депозитів банку (x_1), обсяг основних засобів (x_2) та обсяг операційних витрат (x_3), величина яких має розраховуватися як сума процентних, непроцентних, адміністративних витрат та резервів під кредитну заборгованість. Це відповідає посередницькому підходу до відбору змінних, оскільки на вході зосереджено кошти, що є необхідними для проведення активних операцій, тобто залучені кошти та основні засоби, а також витрати, що пов'язані з їх акумулюванням.

Як вихідні змінні для рейтингового оцінювання діяльності банку було обрано такі: обсяг кредитного портфелю (y_1), обсяг інвестиційного портфелю (y_2), величина процентних доходів (y_3) та непроцентних доходів (y_4). Така структура вихідних параметрів характеризує дохідність банку та основні види його діяльності, оскільки вихідні параметри мають показувати, що банки сьогодні виконують широкий спектр банківських операцій та мають різні джерела доходів. Кредитний та інвестиційний портфель є продуктами банку, на випуск яких було витрачено вхідні ресурси відповідно до посередницького підходу. Процентні та непроцентні доходи характеризують прибутковість проведених активних операцій.

Розрахунок рейтингу банків України здійснено по групах, отриманих в результаті проведення класифікаційної процедури. Розраховано рейтинг для всіх груп банків України, на основі якого надано рекомендації до оптимального розміру обсягу депозитів, основних засобів та операційних витрат. Для АТ «Брокбізнесбанк» розроблено детальні практичні рекомендації за результатами рейтингування. Названий банк входить до складу другої групи, що складається з 25 банків, та посідає в її рейтингу 22 місце. Значення θ для АТ «Брокбізнесбанк» дорівнює 0,38, що є низьким значенням у групі.

У зв'язку з цим для банку надано такі рекомендації. По-перше, керівництво АТ «Брокбізнесбанк» може позиціонувати установу як банк з високим рівнем фінансового стану для залучення нових клієнтів та підвищення іміджу, оскільки установа входить до складу другої групи. По-друге, для інвестування та встановлення партнерських відносин рекомендується обирати установи з першої, другої та третьої груп банків, які мають значення θ від 0,9 до 1, оскільки ці установи ефективно використовують залучені кошти, що гарантує отримання доходів за такими операціями. По-третє, зважаючи на низьке значення θ , банку рекомендується скоротити обсяг депозитів банку, основних засобів та операційних витрат до певних величин, що дозволять банку підвищити ефективність використання фінансових ресурсів. Як альтернативний варіант підвищення ефективності діяльності установи, пропонується інтенсифікувати інвестиційну діяльність банку, оскільки низьке значення θ банку спричиняють саме низькі обсяги інвестиційних операцій порівняно з іншими банками групи.

На основі проведеного дослідження було визначено, що рейтингова оцінка діяльності банку складається з етапів, що зображені на рис. 1, за якими було здійснено рейтингування банків України.

Для оцінки діяльності підрозділів банку використано виробничий підхід. У рамках виробничого підходу відділення розглядаються як установи, що використовують працю та капітал з метою надання різних продуктів та послуг споживачам. Виходячи з цього, ресурси, що споживає банк, такі як праця та операційні витрати, розглядаються як вхідні змінні, а продукти та послуги, а саме

кредити та депозити розглядаються як вихідні параметри. Такий підхід вимірює ефективність витрат банку, що є необхідним у процесі оцінки діяльності відділень.

Рис. 1 Логічна послідовність етапів рейтингової оцінки діяльності банків

З метою розрахунку рейтингу відділень запропоновано використовувати такі вхідні параметри: загальна кількість працівників відділення (x_1), яка становить собою необхідні витрати праці; операційні витрати відділення (x_2), що включають витрати на матеріали та інші послуги, заробітну плату, комунальні платежі та орендні платежі, що відображає витрати, які пов'язані з використанням праці та капіталу; ступінь задоволення споживачів якістю послуг відділення (x_3). Запропоновано розрахунок останнього показника проводити за кількістю негативних відзвигів, отриманих від клієнтів банку.

Як вихідні змінні використано показники, які відображають надані структурним підрозділом послуги: загальний обсяг кредитів, що були надані працівниками відділення у звітному періоді (y_1); загальний обсяг депозитів, що були залучені працівниками відділення у звітному періоді (y_2).

Розрахунок рейтингу проведено для відділень АТ «Брокбізнесбанк» Харківського регіону за декілька періодів (рис. 2).

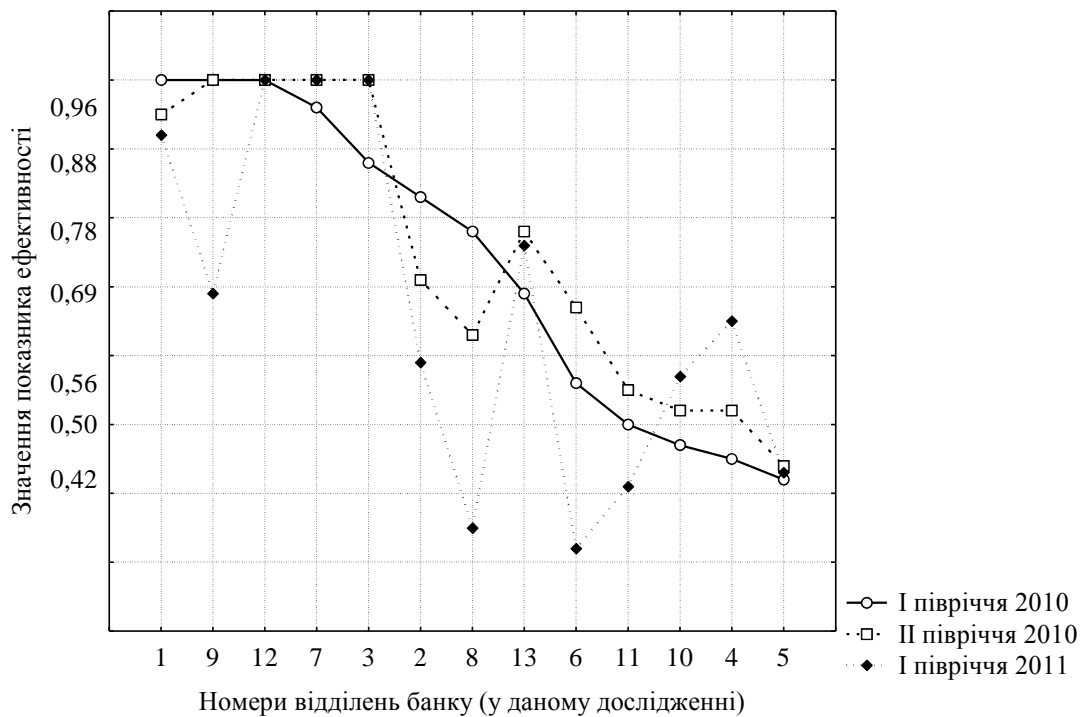

Рис. 2 Динаміка рейтингу відділень АТ «Брокбізнесбанк»

За результатами рейтингування, поданими на рис. 2, 10 відділень АТ «Брокбізнесбанк» Харківського регіону не є ефективними, тобто існує необхідність вдосконалення їх діяльності. На цей момент перші позиції в рейтингу займають 3 відділення банку. Для визначення рівня стабільності діяльності відділень банку проаналізовано зміни позицій підрозділів у рейтингу (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка позицій відділень банку в рейтингу

Показник	Період	
	II півріччя 2010	I півріччя 2011
Кількість відділень, що підвищили позицію в рейтингу	8	3
Кількість відділень, що втратили позицію в рейтингу	2	5
Кількість відділень, що не змінили позицію в рейтингу	3	5

Як видно з табл. 2, в останньому періоді діяльність банку характеризується більшим рівнем стабільності, оскільки п'ять відділень зберегли позиції, що були досягнуті в попередньому періоді. Також встановлено, що п'ять відділень банку втратили позиції в рейтингу в I півріччі 2011 року внаслідок різкого коливання ефективності, що показано на рис. 2. Така тенденція негативно характеризує не тільки підрозділи, що продемонстрували погіршення діяльності, а також діяльність банку в цілому. Усі відділення можуть бути класифіковані за показником ефективності таким чином: ефективні відділення, тобто ті відділення, що протягом

всіх періодів залишаються ефективними (12); незначно ефективні відділення, що є ефективними лише в останніх періодах (відділення 3 та 7); незначно неефективні відділення, для яких правильно $0,9 \leq \theta < 1$ (відділення 2); значно неефективні відділення із значенням $\theta < 0,9$ (відділення 2, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11 та 13). Значно неефективні відділення не зможуть досягти точки ефективності у короткий термін. Для кожного підрозділу, що має значення $\theta < 1$, запропоновано такі значення вхідних параметрів, при досягненні яких відділення досягне межі ефективності. Однак, для ухвалення більш обґрунтованих рішень з подальшого розвитку діяльності підрозділів банку розроблено методичне забезпечення, що передбачає побудову матриці ефективності-прибутковості, поданої на рис. 3, та дозволяє проаналізувати співвідношення між ефективністю підрозділу та його прибутковістю.

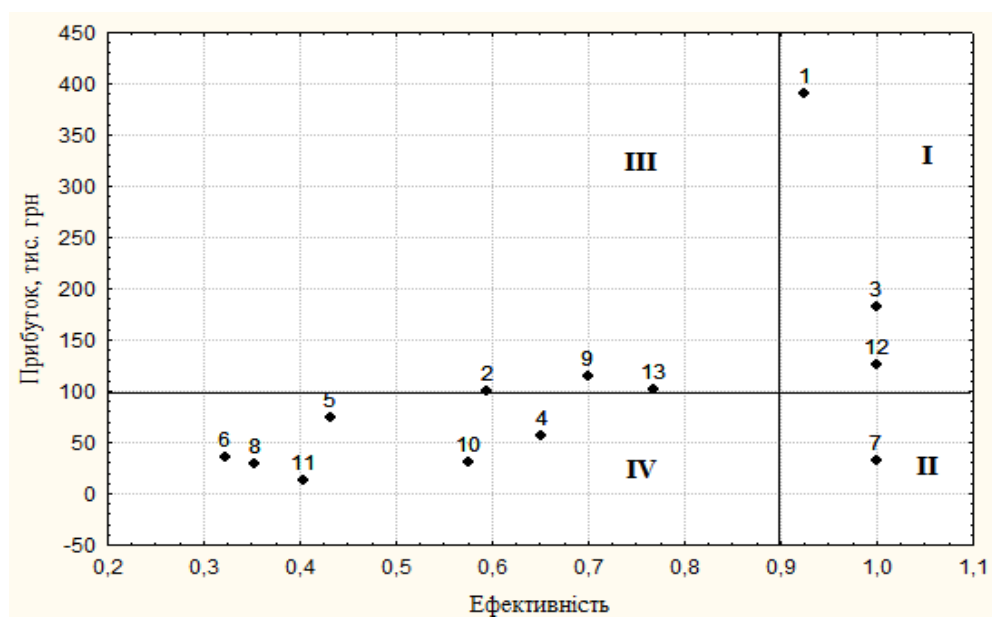

Рис. 3 Матриця ефективності-прибутковості відділень банку

Матриця ефективності-прибутковості на рис. 3 складається з чотирьох квадрантів, в яких наведено номери відділень банку. Вісь прибутковості розподілена на 2 частини у точці зі значенням 100, оскільки за даними АТ «Брокбізнесбанк» відділення вважається високоприбутковим, якщо розмір його прибутку перевищує 100 тис. грн. Вісь ефективності було розподілено згідно із зазначеною вище класифікацією відділень за рівнями ефективності. Таким чином, відділення, для яких θ є більшим за 0,9, мають високий рівень ефективності, в той час як підрозділи, що мають значення θ менше за 0,9, мають низький рівень ефективності.

До першого квадранту матриці було віднесено 3 відділення банку. Дані підрозділи є високоприбутковими та високоефективними, та є еталоном для банку в даному регіоні. Однак можливості збільшення їх прибутковості можуть бути обмеженими, оскільки немає емпіричних доказів того, що їх діяльність може бути вдосконалена.

Другий квадрант представлений тільки одним відділенням, що є ефективним, проте має низький рівень прибутку. Керівництво банку має розглянути можливість його закриття, оскільки майже не існує можливостей до вдосконалення його діяльності.

До третього квадранту увійшли 3 відділення з високим рівнем прибутку, проте з низькою ефективністю. Їх прибутковість може бути результатом сприятливого середовища функціонування, ефект якого можна ще більше підвищити шляхом удосконалення ефективності його діяльності. Керівництво банку має вжити заходів для зменшення вхідних параметрів передусім саме для цих відділень.

У четвертому квадранті розташовано шість відділень з низьким рівнем прибутку та ефективності. Слід відзначити, що вони мають найбільший потенціал як з підвищення ефективності, так і прибутковості.

Розробка методичного підходу до рейтингової оцінки діяльності відділень банку дозволила сформувати логічну послідовність етапів процесу оцінки, зображену на рис. 4.

Рис. 4 Логічна послідовність етапів процесу рейтингової оцінки діяльності підрозділів банку

Використання такого підходу в банках дає можливість визначити рейтинг кожного відділення в його мережі та ухвалювати рішення щодо напрямків їх подальшої діяльності.

Таким чином, у результаті використання ССR-моделі із запропонованими вхідними та вихідними параметрами для рейтингової оцінки діяльності банків та їх підрозділів було запропоновано інтегральний показник ефективності для кожного банку та відділення, сформовано їх рейтинг, а також розроблено комплекс рекомендацій для керівництва АТ «Брокбізнесбанк» щодо ухвалення важливих управлінських рішень стосовно діяльності банку та його відділень. Запропоновані методичні підходи сформовано з урахуванням міжнародних стандартів управління діяльністю банків на основі рейтингових оцінок за методом оболонкового аналізу даних, що доводить доцільність їх використання для рейтингової оцінки діяльності банків та їх підрозділів на вітчизняних та зарубіжних ринках банківських послуг.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено важливе науково-практичне завдання з подальшого розвитку теоретичних положень, розробки методичних положень та практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення процесу рейтингової оцінки діяльності банків та їх підрозділів.

1. Рейтинг являє собою комплексну порівняльну оцінку діяльності банку з метою ухвалення управлінських рішень, що базується на даних фінансової звітності та експертних оцінках. Категоріальний апарат рейтингової діяльності охоплює об'єкт рейтингування, суб'єкт рейтингування, методика рейтингування, рейтингову оцінку та рейтингову шкалу, що не можуть ототожнюватися з поняттям «рейтинг», оскільки це призводить до неправильного формування підходів до рейтингової оцінки діяльності банків та їх підрозділів.

2. Узагальнені основні положення рейтингової оцінки діяльності банків та їх підрозділів доводять доцільність використання рейтингів у процесі планування, організації, мотивації та контролю банківської діяльності, що підвищує обґрунтованість та оперативність процесу ухвалення рішень завдяки інтегрування значної кількості показників у комплексну оцінку. Впровадження в діяльність банку системи рейтингових оцінок є можливим за рахунок дотримання принципів об'єктивності, прозорості, достовірності, обґрунтованості та цілеспрямованості.

3. Аналіз методик формування рейтингів банків дозволив виявити такі негативні риси, як: використання необґрунтованих коригувальних ваг показників, різна кількість та склад показників, неврахування об'єктивних можливостей об'єкта рейтингування. Серед позитивних рис виділено відносну простоту розрахунку рейтингу, відкритість, використання зведених показників.

4. Визначено стан банківської системи України, що характеризується значною часткою проблемних активів у загальному обсязі активів банків України. Визначено, що для здійснення рейтингової оцінки банків України необхідним є їх розподілення на групи. Удосконалено процедуру класифікації банків методом k-середніх за загальним обсягом активів банків та інтегральним показником фінансового стану, що був побудований таксономічним методом на основі сформованої системи показників, яка включає: показники достатності капіталу, ліквідності, ділової активності, дохідності та характеризує фінансовий стан банку. Запропонована система враховує як показники надійності, так і прибутковості, що дозволяє

сформувати групи банків з позиції комплексного оцінювання рівня їх фінансового стану.

5. Узагальнено методичні підходи до рейтингової оцінки діяльності підрозділів банків. Встановлено, що сучасні підходи є зручними та простими у використанні та дозволяють визначити рейтинг кожного підрозділу, окремого відділу або працівника банку. Головним недоліком методичних підходів до рейтингової оцінки підрозділів є неврахування достатності ресурсів у підрозділі для досягнення планового обсягу показників, що були встановлені керівництвом банку.

6. Розроблено методичний підхід до рейтингової оцінки діяльності банків, що базується на посередницькому підході методу оболонкового аналізу даних та дозволяє здійснити оцінку всіх банків за такими вхідними показниками, як загальний обсяг депозитів банку, обсяг основних засобів та операційних витрат, та вихідними параметрами, що включають обсяг кредитного портфелю, інвестиційного портфелю, величину процентних доходів та непроцентних доходів. Результати рейтингування дозволять керівництву банків ухвалювати рішення щодо вибору потенційних партнерів, інвестування коштів, створення позитивного іміджу банку та коригування вхідних показників діяльності з метою підвищення ефективності.

7. Запропоновано методичний підхід до рейтингової оцінки діяльності підрозділів банку на основі виробничого підходу з використанням методу оболонкового аналізу даних, що складається з вхідних параметрів: загальна кількість працівників, операційні витрати та ступінь задоволення споживачів якістю обслуговування, та вихідних параметрів: загальний обсяг кредитів та загальний обсяг депозитів за звітний період, дозволяє зіставити витрати праці та капіталу підрозділу з обсягом здійснених на ньому операцій та визначити такий розмір вхідних показників, що дозволяє підрозділу досягти ефективності функціонування. Розроблене методичне забезпечення до ухвалення рішень для подальшого розвитку діяльності підрозділів банку передбачає побудову чотирьохквadrантної матриці за показниками ефективності підрозділу та рівнем його прибутковості та сприяє підвищенню обґрунтованості управлінських рішень.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Афанасенко М. В. Особливості застосування рейтингів в процесі реалізації функцій управління банком / М. В. Афанасенко // Управління розвитком : зб. наук. праць. – Х.: ХНЕУ, 2011. – № 5 (102). – С. 53–55.

2. Афанасенко М. В. Сутність та значення рейтингових оцінок в процесі управління банком / М. В. Афанасенко // Вісник Української академії банківської справи. – 2011. – №1 (30). – С. 72–77.

3. Чмутова І. М. Методичні підходи до формування рейтингів банків України / І. М. Чмутова, М. В. Афанасенко // Академічний огляд. – 2011. – № 2 (35). – С. 73–78.

Особистий внесок здобувача: запропоновано склад показників для оцінки рівня економічного розвитку банку.

4. Афанасенко М.В. Комплексна оцінка структурних підрозділів банку методом DEA (Data Envelopment Analysis) / М. В. Афанасенко // Європейський вектор економічного розвитку: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля. – 2011. – Вип. 2 (11). – С. 10–19.

5. Чмутова І. М. Зовнішнє рейтингове управління банком методом DEA (Data Envelopment Analysis) / І. М. Чмутова, М. В. Афанасенко // Проблеми економіки. – 2011. – № 2. – С. 75–79.

Особистий внесок здобувача: визначено склад вхідних та вихідних параметрів оцінки ефективності діяльності банку, розроблено практичні рекомендації за результатами розрахунку рейтингу.

Публікації за матеріалами конференцій

6. Афанасенко М. В. Визначення поняття «рейтинг» в сучасній банківській практиці / М. В. Афанасенко // Збірник наукових праць за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансова система України: проблеми та перспективи розвитку» (м. Київ, 16 листопада 2009 р.). – Київ: ЕКОМЕН, 2009. – С.13–16.

7. Афанасенко М. В. Особливості формування рейтингів банківських установ України / М. В. Афанасенко // Розвиток системи довіри та захисту прав споживачів фінансових послуг: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (30 вересня 2010 р.). – Х.: ХНЕУ, 2010. – С. 29–30.

8. Чмутова І. М. Сутність рейтингового управління діяльністю банків / І. М. Чмутова, М. В. Афанасенко // Антикризисні аспекти регулювання економіки: Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції 2-4 грудня 2010 р. – Х.: ФОП Павленко О. Г.; ВД «ІНЖЕК», 2010. – С. 98–101.

9. Афанасенко М. В. Аспекти рейтингового управління діяльністю банків / М. В. Афанасенко // Сучасні проблеми фінансового моніторингу: збірник матеріалів Другої Всеукраїнської науково-практичної конференції (2 червня 2011 р.). – Х.: ХНЕУ, АдВА, 2011. – С. 20–22.

10. Афанасенко М. В. Формування рейтингу банків України засобами Data Envelopment Analysis / М. В. Афанасенко // Нові глобальні виклики для економіки України та країн світу: перспективи вирішення: Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції 23-24 вересня 2011 р. – Львів: Б.в., 2011. – С. 34–36.

АНОТАЦІЯ

Афанасенко М.В. Рейтингова оцінка діяльності банків та їх підрозділів. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Харківський національний економічний університет, Харків, 2012.

Дисертацію присвячено розвитку науково-теоретичних положень, удосконаленню та розробці методичних підходів і практичних рекомендацій щодо рейтингової оцінки діяльності банків та їх підрозділів.

Уточнено визначення поняття «рейтинг», пропонується його розуміти як комплексну порівняльну оцінку з метою ухвалення управлінських рішень. Визначено види рейтингів та принципи процесу рейтингової оцінки.

Удосконалено підхід до класифікації банків за загальним розміром активів та таксономічним показником, що побудований на сформованій системі показників надійності та прибутковості банку.

Запропоновано методичний підхід до рейтингової оцінки діяльності банків, що передбачає використання ССР-моделі зі сформованим переліком вхідних та вихідних параметрів. Удосконалено методичний підхід до рейтингової оцінки діяльності підрозділів банків, що здійснюється за методом оболонкового аналізу даних із використанням сформованої системи вхідних та вихідних змінних, до якої включено показник якості обслуговування на відділенні. На основі розрахованих рейтингів розроблено практичні рекомендації для пошуку партнерів, позиціонування банків на фінансовому ринку, коригування показників їх діяльності.

Ключові слова: рейтингова оцінка діяльності банку, рейтинг, класифікація банків, підрозділ банку, оболонковий аналіз даних.

АННОТАЦІЯ

Афанасенко М. В. Рейтинговая оценка деятельности банков и их подразделений. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – Харьковский национальный университет, Харьков, 2012.

Диссертация посвящена развитию научно-теоретических положений, усовершенствованию и разработке методических положений и практических рекомендаций относительно рейтинговой оценки банков и их подразделений.

Уточнено определение понятия «рейтинг», предложено понимать его как комплексную сравнительную оценку деятельности экономической системы с целью принятия решений, которая базируется на финансовой отчетности и экспертных оценках. Определен категориальный аппарат рейтинговой деятельности, который включает: объект рейтингования, субъект рейтингования, рейтинговую методику, рейтинговую оценку и рейтинговую шкалу.

Выделены принципы управления на основе рейтинговых оценок, соблюдение которых является необходимым условием для существования в банке системы управления на основе рейтинговых оценок. В их состав входят: принцип объективности, достоверности, прозрачности, обоснованности и целенаправленности. Рассмотрены два направления рейтинговой оценки банка: рейтинговая оценка деятельности банка, под которым подразумевается оценка банковских учреждений на финансовом рынке, и рейтинговая оценка деятельности подразделений банка, под которым понимается оценка отделений и филиалов банков.

Проанализированы методики рейтинговой оценки банков и их подразделений, выявлены их положительные стороны и недостатки, с учетом которых формировались методические подходы рейтинговой оценки деятельности банка и их подразделений. Среди основных недостатков выделены следующие: субъективность и необоснованность присваивания корректирующих весов, отсутствие комплексного характера оценки, чрезмерное использование экспертных методов и ориентация в расчетах только на финансовые коэффициенты.

Проанализирована банковская система Украины, определена необходимость в постоянном проведении рейтинговой оценки функционирующих в ней банков. Осуществлен анализ однородности банковской системы, который определил существование значительного количества банков с разными размерами основных показателей деятельности, что определяет невозможность формирования совокупного рейтинга банков и требует их разделения на группы.

Усовершенствован подход к классификации банков по суммарному размеру активов и интегральному показателю уровня развития, который был сконструирован на сформированной системе показателей, которая включает показатели: достаточности капитала (показатель достаточности капитала, коэффициент защищенности капитала, уровень левириджа), ликвидности (коэффициент мгновенной ликвидности, генеральный коэффициент ликвидности), деловой активности (коэффициент трудоспособности активов, уровень проблемных кредитов) и доходности и прибыльности (прибыльность капитала, прибыльность активов, коэффициент фондовой капитализации прибыли, соотношение доходов и затрат). По результатам классификации выделено 4 группы банков Украины.

Предложен методический подход к рейтинговой оценке деятельности банков, который базируется на использовании метода DEA со сформированным перечнем входящих и исходящих параметров. В качестве входящих параметров предлагается использовать суммарный объем депозитов банка, основные средства и операционные затраты, в качестве исходящих – кредитный портфель, инвестиционный портфель, процентные и непроцентные затраты.

Усовершенствован методический подход к рейтинговой оценке деятельности подразделений банка на основе рейтинговых оценок, который осуществляется методом DEA с использованием сформированной системы входящих и исходящих переменных. Входящие переменные включают количество сотрудников отделения, операционные затраты и показатель степени удовлетворенности потребителей качеством услуг. Последний показатель предложено рассчитывать как общее количество негативных отзывов клиентов о работе отделения, поступивших из разных источников. В состав исходящих переменных входят депозитный портфель и кредитный портфель, сформированный отделением за отчетный период.

Для принятия решений относительно направлений деятельности отделений банка разработан подход к оценке отделений на основе матрицы. Данный подход позволяет проанализировать соотношение эффективности подразделения и его прибыльности. Матрица эффективности-прибыльности содержит четыре квадранта, для каждого из которых предложены практические рекомендации.

На основании рассчитанных рейтингов разработаны практические рекомендации для поиска партнеров, позиционирования банков на финансовом

рынке, корректировки показателей их деятельности, а также выбора направлений деятельности.

Ключевые слова: рейтинговая оценка деятельности банка, рейтинг, классификация банков, подразделение банка, оболочечный анализ данных.

SUMMARY

Afanasenko M. V. Rating evaluation of activity of banks and their branches. – Manuscript.

The thesis for scientific degree of candidate of science in Economics in specialty 08.00.08 – money, finance and credit. – Kharkiv National Economic University, Kharkiv, 2012.

The thesis is devoted to the development of scientific and theoretical principles, improvement and development of methodical and practical recommendations regarding the rating evaluation of banks and their branches.

It is proposed to understand rating like the comprehensive comparative assessment of the economic system to make decisions, based on the financial statements and expert opinions. The types of ratings and principles of management of banks and their branches on the basis of rating evaluation are defined.

The approach of the classification of banks was improved by using total assets and taxonomic index, which was constructed on the formed system of indicators of reliability and profitability of banks.

The methodical approach of the rating evaluation of banks is proposed, which is based on the use of intermediation approach of DEA for which was formed the system of inputs and outputs.

Methodical approach to rating evaluation of bank branches is improved, which was based on the production approach of the DEA. In the work is formed a system of variables for this approach, which includes in the index of quality of service in the bank branch. The calculated ratings give an opportunity to form practical recommendations for searching partners, positioning of banks in the financial market and improving of their activities.

Key words: rating assessment of the bank, rating, the classification of banks, bank branches, Data Envelopment Analysis.

АФАНАСЕНКО МАРИНА ВАЛЕРІЇВНА

**РЕЙТИНГОВА ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ ТА ЇХ
ПІДРОЗДІЛІВ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку 14.03.2012 р. Формат 60x90/16.
Папір офсетний. Друк різнограф.
Обсяг 0,9 ум.-друк. арк. Наклад 100 прим. Зам. № 70

Надруковано у центрі оперативної поліграфії ТОВ «Рейтинг»
Свідоцтво про державну реєстрацію ю.о. А00 № 507350.
61022, м. Харків, вул. Сумська, 37. Тел. (057), 714-34-26.